

Lâle Uluç ve Bora Keskiner. *Shah Tahmasp Album from the Royal Ottoman Treasury*. İstanbul: IRCICA, 2024. 463 s., ISBN: 9789290634171.

FİLİZ ÇAKIR PHILLIP

Ny Carlsberg Glyptotek, Copenhagen.
(filiz.phillip@gmail.com).

“ ” Çakır Phillip, Filiz. Lâle Uluç ve Bora Keskiner. *Shah Tahmasp Album from the Royal Ottoman Treasury*. *Zemin*, s. 10 (2025): 390-393.
DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.17650578>.

İran görsel kültürünün en ünlü hazinelerinden biri olan *Şah Tahmasp Albümü*'ne dair bilgilerimizi yeniden gözden geçirmek hem zamanlama hem de gereklilik açısından önemlidir. Lâle Uluç ve Bora Keskiner'in büyük bir titizlikle araştırılmış ve zengin görsellerle desteklenmiş olan *Shah Tahmasp Album from the Royal Ottoman Treasury* adlı eseri hüsn-i hat, resim ve dekoratif sanatları içeren bu önemli albümün bilimsel kavranışını önemli ölçüde derinleştiren çığır açıcı bir çalışmadır. Timurlu mimarisi¹ ya da Safevî resimli el yazmaları üzerine yapılmış temel ve otoriter çalışmalarla² kıyaslanabilecek bu çalışma, özellikle Safevî dönemi albümlerinde kullanılan ve aslen tomar olarak hazırlanan hat eserlerinin rolü açısından, İran ve Osmanlı sanatına odaklanan tarihçi ve uzmanlar için vazgeçilmez bir kaynak olmaya adaydır.

On altıncı yüzyılda Safevî sarayı için hazırlanan ve şu an İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'nde (F. 1422) muhafaza edilen albüme dayanan bu çalışma, araştırmacılar tarafından genellikle ihmal edilmiş hüsn-i hat örneklerine odaklanarak, Farsça, Arapça ve Çağatay Türkçesi ile yazılmış toplam 89 örneği inceler. Yazarlar, albümün iç düzenlemelerinin kültürel ortamını ve karmaşıklığını özellikle vurgulamaktadır. Timurî hanedanının çöküş ve Safevî devletinin kuruluş dönemi olan on altıncı yüzyılın başları, politik olarak özellikle çalkantılı bir sürecin de başlangıcı olmuştur. Bu dönemde, sanatçı ve eserlerin daha önce görülmemiş bir sıklık ve ölçüde yer değiştirmesine yol açan üç belirleyici olaylardan ilki, başkent Herat da dâhil olmak üzere Timurî topraklarının bir kısmının 1507 yılında Şeybanî Hanları tarafından fethedilmeleri; ikincisi Safevîlerin 1510 yılında Herat'ı almaları; üçüncüsü de Osmanlı sultanı I. Selim'in Safevî şahı İsmail'e karşı 1514 yılında Çaldıran'da kazandığı zaferdir. Akademik hassasiyet ve titizlikle hazırlanan bu monografi, kapsamlı bir katalog, derinlikli analiz içeren makaleler, özellikle tomar geleneği ve murakkalar için bölümler ve kıt'a kavramına dair bilgilendirici ekler içermesinin yanı sıra, tematik sorgulamayı kodikolojik inceleme ile de dengelemektedir. Her katalog

1 Lisa Golombek and Donald Wilber, *The Timurid architecture of Iran and Turan* (Princeton: Princeton University Press, 1989).

2 Priscilla P. Soucek, "The Arts of Calligraphy," *The Arts of the Book in Central Asia*, ed. Basil Gray (Boulder, Colorado: Shambala Publications, 1979), 7-34; Priscilla P. Soucek, "The Manuscripts of Iskandar Sultan: Structure and Content," *Timurid Art and Culture*, ed. Lisa Golombek and Maria Subtelny (Leiden: Brill, 1992); Priscilla P. Soucek, "Interpreting the Ghazals of Hafiz," *Res: Anthropology and Aesthetics*, no. 43 (2003): 146-163; David J. Roxburgh, "Our Works Point to Us: Album Making, Collecting, and Art under the Timurids and Safavids" (PhD diss., University of Pennsylvania, 1996); David J. Roxburgh, *The Persian Album: 1400-1600: From Dispersal to Collection* (New Haven: Yale University Press, 2005).

kaydı, varakların boyutlarını, yazı türlerini, içerikleri ve atıfları eleştirel yorumlarla detaylandırılarak titizlikle belgelemektedir. Bu incelemelerin zenginliği, hat ve görsel parçaların bir araya getirilmesinden, bunların sonradan monte edilip çerçevesizliğine kadar uzanan albüm derleme süreçlerinin karmaşıklığını ayrıntılarıyla okuyucuya sunmaktadır. Yazarların albümün bileşenlerinin tarihsel katmanlarına, kökenlerine, durumlarına ilaveten kesim, yapılandırma ve yeniden düzenleme gibi teknik süreçlere gösterdikleri dikkat özellikle kodikolojik açıdan kayda değerdir.

Nurhan Atasoy'un önsözü, Yıldız Sarayı Kütüphanesi'nin oluşumu ve aktarımına dair tarihsel bağlamı açıklayarak, *Şah Tahmasp Albümü* gibi önemli eserlerin korunmasındaki kritik rolünü vurgulamaktadır. Atasoy'un sunduğu bilgiler, albümün Safevîlerden Osmanlı kültürel mirasına dâhil edilme sürecine ışık tutmakta, böylece albümün kökenine ve tarihsel önemine yönelik bilimsel değerlendirmeyi zenginleştirmektedir.

Yayın, albümün oluşturulmasının tarihsel koşulları, kodikolojisi, karmaşık fiziksel ve metinsel düzenlemeleri ve gerek Safevî, gerek Osmanlı saraylarındaki koleksiyon oluşturma süreçleri ile sonrasındaki Osmanlı muhafazası gibi çeşitli ana temalar etrafında şekillenmiştir. Uluç ve Keskiner, albümün Osmanlı hazinesine Safevî hanedanı Şah Tahmasp (ö.1576) tarafından Sultan III. Murad'a (ö.1595) diplomatik hediye olarak gönderildiği hipotezini dikkatle değerlendirerek, Safevî-Osmanlı diplomatik ilişkilerinin önemli yönlerini ve sanat ile siyasetin iç içe geçmiş tutkularını aydınlatmaktadırlar. Şah Tahmasp'ın himayesi ve sonrasındaki Osmanlı hamilerine dair analiz, sanatsal üretim, koleksiyonculuk pratikleri ve imparatorluk kimliği arasındaki karmaşık etkileşimi gözler önüne sermektedir.

Uluç ve Keskiner, özel şiirsel formlar ve tomarlardan kesilmiş parçaları ifade eden kıt'a kavramına dair aydınlatıcı bir tartışma sunmakta ve bunların albümün hat örneklerinin hazırlanmasındaki kritik rolüne dikkat çekmektedirler. Bu değerlendirme, tomar parçalarının teşhisi ve seçimi, kesimi ve yeniden birleştirilme süreçlerini açıklığa kavuşturarak dönemin sanatsal ve kodikolojik pratikleri hakkında değerli bilgiler sunmaktadır. Ayrıca yazarlar, *Şah Tahmasp Albümü*'nü İstanbul'da korunan, 1430 ile 1550'ler arasında üretilen hat sanatı ve resimli örnekleri içeren on bir Timurî ve Safavî Saray Albümü ile kıyaslar. On üçüncü ve on beşinci yüzyıllar arasında tomar olarak hazırlanan eserlerin düzenlerini analiz eden yazarlar, on beşinci yüzyılın başlarından itibaren parçalara bölünerek albümlere yerleştirilen tomarların hazırlandıkları dönemdeki düzenlerini açıklığa kavuşturarak *Altı Kalem* üslubundaki bu örneklerin titizlikle yeniden inşasını gerçekleştirmekte ve tekrar eden ya da çoğaltılan hat örnekleri üzerine değerlendirmeler yaparak dönemin sanatsal ve metinsel uygulamalarına ve geleneğine yeni bakış açıları getirmektedir.

Yazarların övgüye değer kapsamlı yaklaşımları geniş çaplı tarihsel ve kültürel çerçeve ile tekil varakların teknik detayları arasında başarılı bir denge kurmaktadır. Uluç ve Keskiner'in özellikle yazma konservatörleri ile, bilhassa eserin maddi koruma süreçlerini ele alan değerli bir katkı sunan Paul Hepworth ile gerçekleştirdikleri iş birliği, albümün hem sanat eseri hem de fiziksel obje olarak analizini derinleştirmektedir. Kitap içerisinde yer alan Hepworth'un çalışması, albümün fiziksel yapısına dair teknik bilgileri sunarak, katmanların ve materyallerin nasıl bir araya getirildiğini ayrıntılı bir biçimde açıklamaktadır. Albümün geç dönem tarihi ve koruma müdahaleleri, kâğıt üzerinde görülen kurt delikleri, birleştirme izleri ve astarlar gibi fiziksel kanıtlar aracılığıyla ayrıca aydınlatılmaktadır. Yüksek çözünürlüklü görseller, şematik diyagramlar ve tablolar çalışmanın araştırma aracı olarak kullanım değerini önemli ölçüde artırmaktadır. Albümde özellikle kâğıdın kalitesi, üst üste eklenmesi, zereşan ve ebru tekniğinin kullanılması ve kâğıt oyma tekniğinin zenginliği görsellerin kalitesi ile birleşir.

Bu yayının en başarılı kısmı kapsamlı ve detaylı katalog bölümüdür; burada varaklar sadece belgelenmekle kalmayıp, aynı zamanda daha geniş sanatsal ve kültürel bağlamlar içinde de değerlendirilmektedir. Yazarlar, özellikle Şah Tahmasp'ın kardeşi Behram Mirza (ö.1549) için derlenen iki albümle (TMSK B. 410 ve TMSK H. 2154) kesin bağlantılar kurarak, farklı albümler arasında ortak sanatsal kaynaklar ve tekniklerin varlığına dair somut kanıtlar sunmaktadır. İs mürekkebiyle yazılan metnin Şah Tahmasp'ın albümünde kâğıt oyma tekniğinde birebir karşımıza çıkması ya da dört resimli bileşik sayfalar bu sanatsal bağlantıların somut örnekleridir.

Eserin fazla da önemli olmayan bir eksikliği, albümün güncel sanat tarihi yazını içindeki daha geniş tarih yazımsal etkilerine sınırlı yer ayırması olabilir. *Shah Tahmasp Album from the Royal Ottoman Treasury*, albümün üretim ve muhafaza edilme süreçlerinin teknik ve tarihsel bağlamını ayrıntılı biçimde incelerken, bu albümün modern sanat tarihi söylemleri üzerindeki etkisinin daha kapsamlı biçimde ele alınması eseri daha da zenginleştirebilirdi. Buna rağmen, Lâle Uluç ve Bora Keskiner'in *The Shah Tahmasp Album from the Royal Ottoman Treasury* adlı eseri, Safevî ve Osmanlı sanat ve kültür mirası çalışmalarına öncülük eden bir katkı sunmaktadır. Titiz analitik yaklaşımı ve kapsamlı belgelendirme yöntemiyle, İran ve İslam sanatı, kodikoloji ve sanat koleksiyonculuğu tarihi üzerine çalışan araştırmacılar için vazgeçilmez bir başvuru kaynağı oluşturmaktadır. Bu yayının diğer bir önemi de araştırmacıları İran albüm yapımı ve koleksiyonculuk geleneği içindeki bu merkezi esere dair daha derin ve kapsamlı araştırmalara yönlendirecek nitelikte olmasıdır.